

митрополит
АНДРЕЙ
ШЕПТИЦЬКИЙ
і принцип
«позитивної
суми»

мирослав маринович

митрополит
АНДРЕЙ
ШЕПТИЦЬКИЙ
і принцип
«позитивної
суми»

Львів

Видавництво Старого Лева

2019

УДК 94(477.83)
М26

Мирослав Маринович

М26 Митрополит Андрей Шептицький і принцип «позитивної суми» / передмова Адріана Сливогоцького. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2019. – 248 с.

ISBN 978-617-679-613-8

Книга містить ґрунтовний аналіз проповідницької спадщини Митрополита Андрея Шептицького з точки зору її відповідності (чи невідповідності) методологічному принципу, що в нинішній час отримав назву «позитивної суми», або «win-win». Генезу цього способу думання Митрополит виводив із богослов'я, а приклади його застосування самим Митрополитом автор знаходить у посланнях Кир Андрея у сфері економічних стосунків, національних взаємин, державного будівництва, міжконфесійних та міжрелігійних відносин. Цю наукову розвідку автор доповнив своїм власним баченням того, яку роль принцип «позитивної суми» та формули Митрополита Андрея можуть відіграти в найближчому майбутньому України та світу.

УДК 94(477.83)

Книгу видано за підтримки випускників Львівської бізнес-школи УКУ (LvBS): Програми MBA для керівників, Програми магістрів з інновацій та підприємництва, а також Програми магістрів з людських ресурсів та організаційного розвитку, – яким автор складає велику подяку. Крім того, автор дякує за натхнення та інтелектуальну підтримку учасникам робочої групи «Шептицький. Менеджмент» і членам Несторівської групи.

© Мирослав Маринович, текст, 2019
© Тетяна Омельченко, обкладинка, 2019
© Антон Селлешій, ілюстрації, 2019
© Видавництво Старого Лева,
українське видання, 2019

ISBN 978-617-679-613-8

Усі права застережено

ЗМІСТ

<i>Адріан Сливоцький</i> Духовний, ідейний і моральний лідер – для всіх епох	9
Вступ	17
Розділ 1. БОГОСЛОВСЬКЕ ПІДҐРУНТЯ	29
Розділ 2. СФЕРА ЕКОНОМІЧНИХ СТОСУНКІВ	35
Божий Закон як основа економічного добробуту і суспільного ладу	35
Стосунки між працею і капіталом: заперечення класової боротьби.	39
Замість визиску – взаємовигідна співпраця, заснована на любові.	47
Принципи соціальної доктрини Церкви: солідарність, субсидіарність, справедливість.	53
Логіка <i>affirmative actions</i> , або надання переважних прав	58
Чи потрібна суспільству люстрація?	62
Сприяти своєму, не принижуючи чуже	65
Середній клас – основа економічної сили	67
Досвід милосердя і подолання патерналізму	69
Хибні ідеології як причини руйнації економічного та суспільного ладу	72
Структури гріха vs структури благодаті.	79

Додана вартість – економічне преображення Галичини	82
<i>Моральне перевиховання народу</i>	83
<i>Реформа Церкви й освіта духовенства</i>	88
<i>Активізація парохіяльного життя і просвіта народу</i>	91
<i>Самоорганізація у сфері фінансування</i> <i>й управлінська зрілість</i>	92
<i>Самоорганізація у сфері виробництва</i> <i>й торгівлі – кооперація</i>	93
Розділ 3. НАЦІОНАЛЬНА СФЕРА	102
Природа національної самопосвяти Шептицького	102
Шептицький і націоналізм.	104
Ненависть і патріотизм	111
Роздори й ворожнеча	120
Помста й тероризм	127
Розділ 4. МІЖРЕЛІГІЙНА ТА МІЖКОНФЕСІЙНА СФЕРИ	138
Вибोїстий шлях Церкви	138
Міжрелігійні стосунки	146
<i>Ставлення до юдеїв</i>	152
Міжконфесійні стосунки: ставлення до православних.	156
<i>Католицький ексклюзивізм і перші паростки</i> <i>інклюзивності.</i>	156
<i>Плекаючи елементи «позитивної суми».</i>	166
Міжконфесійні стосунки: ставлення до протестантів.	173
Митрополит про завдання українців.	176
<i>Осмыслити фатум своєї історії</i>	177
<i>Завдання християнської єдності</i>	179
<i>Осмыслити шляхи до порозуміння</i>	183

Розділ 5. ПІДСУМОВУЮЧИ	186
Питання Митрополитові Андрею	186
<i>Яким бачив Андрей Шептицький майбутній устрій Європи?</i>	186
<i>Чи завжди, за Шептицьким, принцип «нульової суми» є неприйнятним?</i>	189
<i>Чому, за Шептицьким, треба прощати свого ворога?</i>	193
<i>Якою ж тоді, за Шептицьким, є найкраща зброя проти ворога?</i>	196
<i>Чи кожен компроміс із агресором є правильним?</i>	197
<i>Чим людству загрожує змішування добра і зла, правди та облуди?</i>	198
Митрополит Шептицький як тест на наявність «нульової суми».	203
 Післямова. ПРИНЦИП «ПОЗИТИВНОЇ СУМИ» ТА УКРАЇНА	 210
Що може дати принцип «позитивної суми» для розвитку міжконфесійних та міжрелігійних стосунків?	211
Світ на тлі російського виклику	216
<i>Покарати не можна змиритися</i>	216
<i>Де захована сила кремлівського Чахлика?</i>	222
<i>Про слабінки Заходу</i>	224
<i>Завдання для України</i>	226

ДУХОВНИЙ, ІДЕЙНИЙ І МОРАЛЬНИЙ ЛІДЕР – ДЛЯ ВСІХ ЕПОХ

Митрополит Андрей Шептицький служив своєму народові як духовний провідник майже півстоліття, аж до його смерті 1944 року. Він жив у надзвичайно турбулентні часи й був найбільш далекоглядним і непохитним моральним авторитетом своєї доби. Не лише для свого народу, а й для всіх народів світу.

Проте чи був його моральний авторитет справою лише його епохи, чи промовляє він до нас і сьогодні? Чи важливий він для нас — людей, які живуть в інших обставинах і поставили перед іншими економічними, політичними й релігійними викликами в нинішні буремні часи?

Щоб відповісти на це захопливе й викличне запитання, слід зрозуміти спосіб думання Шептицького, його вчинки (часто з великим ризиком для нього) у сфері економіки, в політичному дискурсі та в міжрелігійних стосунках.

* * *

Ідеї Шептицького у сфері економіки мали під собою глибоку духовну, моральну й етичну основу. Він винятково успішно аналізував економічні реалії свого часу і розвинув низку

принципів, що покликані були розв'язати проблеми, породжені тогочасним економічним ладом.

Стисло кажучи, економічні принципи Шептицького були такі:

- Економічний розвиток знизу.
- Освіта — ключ до економічного успіху.
- Мета економічного розвитку — підтримати розвиток сім'ї.
- Справедливий прожитковий мінімум.
- Чесна торгівля (не продавати неякісні товари).
- Чесне ціноутворення (не експлуатувати інших).
- Ширше володіння майном.
- Розвиток кооперації задля збалансування влади на ринку і досягнення цілей, перелічених вище.

Важливим є контекст. Шептицький жив у часи, коли щораз гучніше звучала риторика класової боротьби, розправи з вищими класами і знищення приватної власності.

За Шептицьким, в основі цих рухів була логіка «нульової суми», ненависть і навіть насильство. Важко уявити, наскільки далекими в його розумінні були ці ознаки від головних засад християнства. Спираючись на ці засади, він пропагував підхід, в основі якого були взаємне пошанування між капіталом і працею, справедливість щодо обох учасників економічної діяльності та розвиток кооперації, покликаної допомогти тим, хто має найменше засобів розпочати своє успішне сходження економічною драбиною.

Стрижневим моментом тут є не лише моральна основа його думання, а й принципи, що їх він виводив із цієї основи. Тут головне — як він перетворював ці принципи у радикально іншу реальність для вірних, які перебували під його духовною опікою.

Мобілізуючи священників своєї архієпархії до співдіяння у масовій економічній акції, він засновував у кожному селі хати-читальні; сприяв заснуванню кооперативів і фінансово підтримував їх задля зростання їхніх фінансових, виробничих і збутових можливостей; поширював ряди власників майна, даючи незаможним громадянам засоби для поліпшення свого життєвого рівня; заохочував до чесної торгівлі, справедливого ціноутворення і справедливої оплати праці.

Перед Першою світовою війною у тому краї, де він служив, було вже понад 500 кооперативів. Перед Другою світовою війною їх було вже понад 1500. До кооперативного руху було залучено понад 1,4 мільйона громадян. Економічні перетворення, що проводилися згідно з його принципами, поліпшили життя й перспективи сотень тисяч сімей, що були під його духовною опікою.

Отож, чи мають моральність та етика значення в економіці? Прочитайте Розділ 1, і ви самі зробите висновок. Насправді, суголосність із нинішніми економічними реаліями просто приголомшує.

У нинішньому контексті, коли відсутні моральні принципи, коли нікому зупинитися і спитати: «Чи діємо ми так, як це буде *правильно?*», задумайтеся над тим, що відбувається:

- Зарплата робітників не зростає *десятиліттями*.
- Економічний тиск на сім'ї ще ніколи не був більшим.
- Перекіс у розподілі доходів невпинно зростає.
- Концентрація капіталу щораз більше спрямовується

радіше на торгівлю акціями та похідними фінансовими інструментами, ніж на інвестиції у творення продуктивних активів.

Поставте собі просте запитання: «Хто за останні три десятиліття підняв свій принциповий голос на захист мораль-

ності, етики й засадничої справедливості економічного дискурсу?»

Лише з цієї причини цю книгу варто серйозно простудіювати нинішнім лідерам — як економічним, так і політичним.

Мені часом цікаво уявляти, як виглядав би світ сьогодні, якби ті, що дбали про інтереси робітників, були б послідовниками ідей не Маркса, а Шептицького? Що ж, це був би справді інший світ.

* * *

Коли ви читаєте про Шептицького і питання державності, політичного дискурсу і політичної гіперполяризації, вас огортає дивне почуття. Ви іноді справді не знаєте, про що ви читаєте: про Шептицького у 1920-х і 1930-х роках чи про гіперполяризацію політики у США та в більшості демократичних країн світу сьогодні.

Шептицький щиро вірив у побудову держави і національні права, але при цьому він недвозначно засуджував жалюгідний, ненависницький дискурс конкуруючих політичних фракцій.

Така позиція далеко не завжди була популярною; чимало людей гостро критикували Митрополита Шептицького за його принципову поставу.

Він був непохитним. Для нього «братня любов» була не хитрим вивертом, а головною засадою, якою ми завжди повинні керуватися, коли говоримо про інших чи діємо щодо них. Для нього енергійні дебати, що ґрунтуються на ідеях, завжди мали вирішальне значення для здорової демократії. Але дошкульна суперечка, яка переходить на особистості,

породжує ненависть і веде до насильства — або хоча б має тенденцію спричинити насильство, — була для нього категорично неприйнятною.

На його думку, така поведінка, вочевидь, суперечить основам християнської віри — тим переконанням, у вірності яким політичні суперники ледь не клянуться, однак яким їхня поведінка цілковито суперечить.

У цій сфері для Шептицького не було двозначностей — він виступав проти такої ненависницької поляризації сильно і постійно. І хоч йому не вдалося змінити поведінку всіх, він усе-таки змінив її у багатьох випадках, збиваючи насильницьку риторику й радикально зменшуючи тенденцію до силових дій.

Значення цього для нинішніх громадян важко переоцінити. Досить звернути увагу на процеси, що мають місце у передових демократичних країнах. Тут ми спостерігаємо не лише поляризацію, а *ненависницьку* поляризацію, таку поляризацію, яка породжує насильство і злочини на основі ненависті. Це поведінка, яка різко суперечить буцімто «глибоким християнським переконанням» тих, хто вдається до неї.

Де сьогодні є той моральний авторитет, що засудить ці дії, нагадає людям про їхні християнські переконання і закличе їх пошанувати ці переконання через відповідну поведінку? Тобто відмовитися від ненависницької риторики, поважати людську гідність політичних опонентів, поводити себе відповідно до принципів власної релігії.

Якщо колись і була потреба в такому моральному компасі, який міг би відкоригувати риторику й поведінку затягнених політичних суперників, то сьогодні, 2019 року, вона є навіть більшою, ніж у часи Шептицького.

Ми зробимо правильно, якщо ознайомимося з його поглядами, зрозуміємо їх і прикладемо до наших нинішніх реалій.

* * *

Вивчати Шептицького – непросте заняття. У наші дні так мало людей його моральної постави. Людей глибоко моральних, етичних, до того ж повною мірою включених у засадничі, важкі й суперечливі питання сьогодення, починаючи від економічного зростання та економічної справедливості й закінчуючи політичним дискурсом і практиками справжньої демократії.

І все ж, як на мене, чи не найбільш вражаючим і водночас інтригуючим аспектом цього багатогранного морального генія було його ставлення до міжрелігійних стосунків. Тут ми спостерігаємо в ньому важку, але непомильну еволюцію – від ідей, породжених ексклюзивністю успадкованої ним доктрини, до толерантності й пошуку міжрелігійного діалогу, що були йому характерні в добу його зрілості.

Утім, в оцій його трансформації була одна константа, яка була характерна для нього від самого початку його духовного паломництва, а саме: глибока пошана до інших, яка впливала з його християнських переконань, і готовність виявити цю пошану, навіть якщо це було не вигідно, а то й справді небезпечно.

Випробувати справжні переконання людини можна не тоді, коли виявити їх у своїй поведінці легко і безпечно, а тоді, коли це робити важко й ризиковано. Жодна інша доба не випробовувала Шептицького так жорстко, як це робила Друга світова війна.

Упродовж кількох десятиліть Шептицький виробив надзвичайно позитивні стосунки з єврейською громадою й дотримувався їх як на рівні релігійних лідерів, так і на рівні громади загалом. З перших же днів Другої світової війни ця громада постала перед величезною загрозою, і відповідь Шептицького була недвозначною. Він став на захист цієї громади, заговорив про неї, переховував її представників, захищав їх, як тільки міг — навіть ціною величезної фізичної загрози для себе особисто і для священників, які допомагали проводити цю акцію переховування та порятунку.

З урахуванням того, як багато зробив Шептицький, перед нами постає просте, хоч і дразливе, запитання: чи поведився б я так само, як він, на його місці і в його час? Чи мав би я ті самі морально-етичні підвалини й ту саму моральну мужність чинити так, як було правильним?

Це запитання слід ставити собі знову і знову. Йому під силу змінити нас на краще.

* * *

В останньому розділі цієї книжки ми несподівано переносимося в майбутнє — до питання про те, як ми можемо скористатися тим, що дізналися про цю надзвичайну людину.

Автор проводить ціннісний аналіз, за допомогою якого прикладає моральне вчення Шептицького, його зосередженість на формуванні мислення у стилі *win-win*, його рішуче розрізнення добра і зла, облуди та правди до нинішньої геополітики — до ситуації в Україні, Європі, США та Росії.

Це — аналіз, який змушує нас зупинитися, подумати в інший спосіб; спонукає глибше і чіткіше прояснити собі

нинішні реалії й тенденції, а також те, які рішення ми як громадяни й лідери маємо ухвалити і як маємо діяти.

Курт Левін якось сказав, що немає нічого практичнішого за добру теорію.

Виходячи з аналізу Мариновича, ми можемо сказати, що немає нічого практичнішого за потужну моральну й етичну основу.

Шептицький був, без сумніву, надзвичайним моральним провідником свого часу. Коли ви пізнаєте його глибше, то усвідомите, що — поряд із Ганді й Манделою — він є одним із найбільших моральних авторитетів ХХ століття.

Утім, можливо, вирішальним є те, що його моральність, його принципи, а також вагомий перелік його дій задля покращення життя мільйонів стають багатогранним моральним дороговказом, що може виявитися навіть більш важливим для *нашої власної* турбулентної та дезорієнтованої доби.

Він є духовним, ідейним і моральним лідером для всіх епох — а особливо для тієї, в якій живемо сьогодні ми самі.

Адріан Сливоцький,
*американський економіст українського походження,
викладач та член дорадчої ради
Львівської бізнес-школи УКУ*

ВСТУП

У якомусь сенсі кожен народ тремтить на долоні у Бога, шукаючи прихистку і безпеки. Всі ми прагнемо захистити себе в цьому світі. Але як це зробити найефективніше? Воістину, скажи мені, як ти захищаєшся від своїх ворогів, і я скажу, хто ти...

Віддавна, щоб забезпечити собі місце під сонцем, народи працювали кулаками. Одним це вдавалося краще, іншим — гірше, але «святість» того шляху, на якому народ може вибороти своє місце під сонцем, не ставили під сумнів ніколи. Мінялися епохи, але завжди знаходилися вороги, які прагнули когось підкорити, і ніколи не зникала потреба від того ворога захиститись.

Так, у людських умах і душах безроздільно запанував (якщо висловитися в сучасних термінах) принцип «нульової суми» (*win-lose*): **наша** перемога автоматично означала **їхню** поразку — і навпаки. Цей принцип став колискою людської цивілізації. На ньому постали всі без винятку націоналізми, на цих «дріжджах» зростали всі національні герої. Кожна національна історіографія містить у собі цю чорно-білу картину шляхетності «свого» і злочинності «іншого». Патріотом

був той, хто міг пожертвувати собою задля захисту своїх країн, хто витягав із піхов меч, щоб оберегти їхню безпеку, добробут і честь.

Народи жили замкнуто, а глобалізація ще не змусила їх побачити всю дзеркальність взаємних звинувачень. Жорстокість ворога видавалася безпричинною і водала до Бога про помсту. Наша жорстокість була вимушеною, а тому означала лише «відплатну акцію». Безжальність ворога ставала виправданням нашої власної безжальності: ми ж мусили якось захиститися! Відтак молилися до одного Бога, скажімо, українці й поляки, возносячи до Нього дзеркально протилежні молитви про «покарання безжального ворога».

Так само пишно логіка «нульової суми» розцвіла і в соціально-економічній сфері. Що більше пан застосовував брутальну силу, щоб змусити непокірних кріпаків до безоглядного послуху, то більше кріпаки мріяли про бунт проти його влади і про покарання жорстокого нелюда. І навпаки, що непокірнішими ставали кріпаки, то виправданішою в очах пана була його кара.

Вершиною цієї логіки противлення стала соціалістична теорія класової боротьби. Тут принцип «нульової суми» (*win-lose*) ніхто не загортав у красиву обгортку. Пролетаріат був покликаний винищити «упирів народу» — буржуазію, а обов'язок пролетарської держави полягав у тотальній «експропріації експропріаторів» тощо.

Хтось мусив перемогти, а хтось — бути знищеним: як кажуть, «Болівар не винесе двох»... Минув тривалий період виснажливої боротьби, перш ніж у Західній Європі роботодавці й робітники почали усвідомлювати, що від співпраці вони скористають більше.

Більшовицькі інтерпретації
логіки «нульової суми»

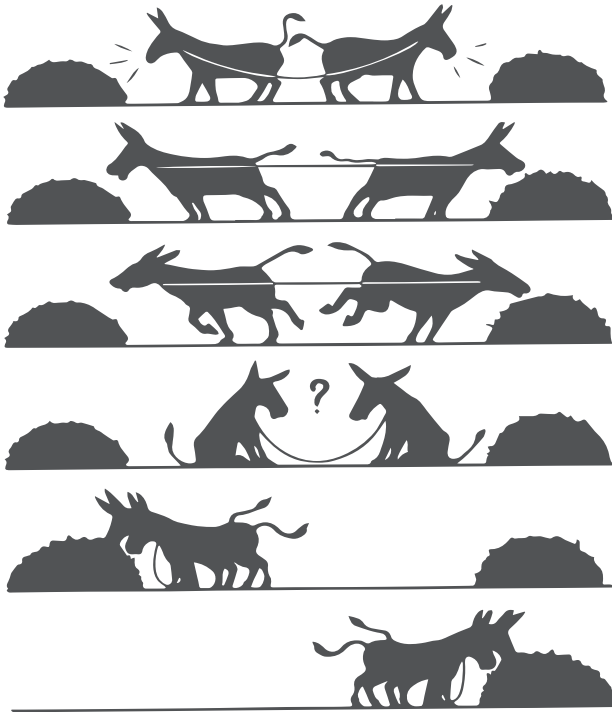

Проте переломним моментом стала все-таки Друга світова війна. Вжахнувшись макабричним наслідком того велетенського зіткнення національних егоїзмів, Європа врешті засвоїла урок (хоч, як виявилось останнім часом, не навечно) і вийшла на логіку «гри з позитивною сумою» (*win-win*), яка сьогодні і є ознакою цивілізованості. «Гра з позитивною сумою» — це коли від співпраці виграють усі, коли немає переможців і переможених. Результат є більшим від суми доданків, ось чому й кажуть, що в цьому випадку йдеться про додану вартість. Гравці, співпрацюючи, отримують більше, ніж вони отримали б поодиночі. Це вигідніше, ніж витратити енергію на взаємопоборювання.

Часом принцип «нульової суми» як логіку взаємовиключення передають іще формулою «або/або», а принцип «позитивної суми» як логіку співпраці — формулою «і/і».

Принцип «позитивної суми» ліг в основу конструкції Європейського Союзу. Легко зауважити, що всі держави, до яких сьогодні тягнуться потоки біженців та емігрантів, здобули свій добробут саме тому, що зреклися звичної для себе логіки ідеологічного противлення і загнuzдали своє почуття національної, релігійної та класової винятковості. У такому суспільстві діє солідарність, тобто, як каже Євген Глібовицький, відбувається

перехід від гри, де чиясь перемога є обов'язково поразкою іншого. Це пошук спільності, де всі разом виграємо, коли всі разом є в безпеці і кожен з нас зможе реалізувати себе... Це спроможність нас усіх погодитися на спільне визначення справедливості, спільно прийняти правила гри, спільно їх захищати... Водночас той, хто докладає більше зусиль, може

Мал. 3. Сучасна інтерпретація логіки «позитивної суми»

пожинати більші плоди і навпаки, але всі однаково захищені, для всіх діє те саме верховенство права.¹

¹ Євген Глібовицький. Гідність є чимось безумовним, служіння є способом реалізації досягнення, а солідарність є новим якісним станом, у який маємо перейти // <http://www.dukhovnist.in.ua/uk/molod/1539-yevhen-hlibovytskyi-hidnist-ie-chymos-bezumovnym-sluzhinnia-ie-sposobom-realizatsii-dosiahnennia-a-solidarnist-ie-novym-iakisnym-stanom-u-iakyi-maємо-perейty> (далі – Євген Глібовицький. Гідність є чимось безумовним...).

Кінець безкоштовного уривку.
Щоби читати далі, придбайте,
будь ласка, повну версію
книги.